

Anna Dudak

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Instytut Pedagogiki
<https://orcid.org/0000-0002-7491-2980>

Katarzyna Klimkowska

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Instytut Pedagogiki
<https://orcid.org/0000-0001-6388-274X>

Relacje z byłą żoną jako uwarunkowanie poczucia sukcesów życiowych rozwiedzionych ojców sprawujących opiekę nad dzieckiem

Relationships with the ex-wife as a factor influencing the sense of life success for divorced fathers who are custodians of the child

Abstrakt

Tło. Artykuł podejmuje problematykę sukcesu życiowego oraz jego wybranych uwarunkowań w odniesieniu do specyficznej grupy – ojców, którym sąd przyznał prawo do sprawowania opieki nad dzieckiem z miejscem zamieszkania przy ojcu lub opiekę naprzemienną. Analizy osadzone są w psychotransgresyjnej koncepcji człowieka J. Kozielskiego.

Cele. Celem badań było poznanie znaczenia relacji z byłą żoną w kontekście poczucia sukcesu życiowego badanych ojców.

Metodyka. W drodze badań jakościowych, zrealizowanych z zastosowaniem swobodnego wywiadu biograficznego opartego na dyspozycjach do wywiadu, badaczki ustaliły, jak ojcowie, którzy doświadczyli niepowodzenia małżeństwa, przeżywają sukces i jakie znaczenie dla tego sukcesu mają relacje z byłymi partnerkami.

Wyniki. Z usłyszanych historii wyłania się wielowymiarowy obraz relacji ojców sprawujących opiekę nad dziećmi z matkami ich dzieci. Utrzymanie poprawnych relacji z byłą partnerką w odniesieniu do kwestii dotyczących dziecka stanowi ważny element funkcjonowania mężczyzn po rozwodzie oraz odczuwania sukcesu życiowego.

Wnioski. Autorki wyodrębniły trzy modele relacji mężczyzn z byłymi żonami jeden pozytywny oraz dwa negatywne o różnej specyfice relacji – unikowy i konfrontacyjny.

Słowa kluczowe: sukces życiowy uwarunkowania sukcesu ojcostwo relacje z byłymi małżonkami konflikt rozwodowy opieka rodzicielska.

Abstract

Background: The article addresses the issue of life success and its selected determinants in relation to a specific group – fathers who have been granted the right to care for their child with residence at the father's home or through joint custody. The analyses are grounded in the psychotransgressive concept of the human being by J. Koziński.

Goals: The aim of the research was to understand the significance of relationships with the ex-wife in the context of the life success perception of the studied fathers.

Methodology: Through qualitative research conducted using free biographical interviews based on interviewee dispositions, researchers determined how fathers who experienced marital failure perceive success and the significance of their relationships with former partners for this success.

Results: The recorded interview narratives unveil a multidimensional picture of the relationships between the studied fathers with their children's mothers. Maintaining a good relationship with an ex-partner in reference to child custody issues is an important element of male post-divorce functioning and the sense of life success.

Conclusions: The authors identified three models of the studied fathers' relationships with ex-wives: one positive and two negative – the latter with distinct relationship qualities: avoidant and confrontational.

Keywords: life success, determinants of success, fatherhood, relationship with ex-spouses, divorce dispute, parental custody.

1. Sukces życiowy – specyfika i uwarunkowania

Sukces jest pragnieniem powszechnym. Różnie określany – spełnienie, satysfakcja, osiągnięcie, odnosi się do ewaluacji własnego życia przez pryzmat spełnionych oczekiwań i nadziei, osiągniętych celów, zrealizowanych zamierzeń i dążeń. Badania sukcesu opierają się na miarach sukcesu funkcjonujących w konkretnych kulturach lub w odniesieniu do konkretnych grup (Firkowska-Mankiewicz and Grzegołowska-Klarkowska, 2002; Werner and Smith, 2001; Shim *et al.*, 2009; Paruzel-Czachura, 2011; Dyke and Murphy 2006; Meulemann

2001; CBOS, 2013; Mólka, 2020, Ullrich, Farrington and Coid, 2008) dlatego trudno jest wskazać koncepcje czy teorie sukcesu życiowego. Przykładem próby teoretycznego uchwycenia sukcesu życiowego jest teoria sukcesu w późnej dorosłości L. Garcii (2016, 2019).

Na ogół sukces życiowy wiąże się z osiągnięciami w sferze osobistej, społecznej czy ekonomicznej. Podkreśla się zarówno jego obiektywne wyznaczniki, jak i subiektywne nadawanie znaczeń osiągnięciom (Leary-Joyce, 2012, Klimkowska, 2013). Efektem tego są empiryczne próby określania wzorców sukcesu obowiązujących w danym kręgu kulturowym i danym okresie historycznym, prowadzące do zobiektywizowania miar sukcesu. Dostarczają one podstaw do tworzenia narzędzi diagnostycznych, pozwalających na badania poziomu poczucia sukcesu życiowego jednostek i grup (Parker and Chusmir, 1992; Ullrich, Farrington and Coid, 2007; Firkowska-Mankiewicz, 1999, 2002, Corcoran and Fisher, 2013, pp. 327–329).

Sukces wiąże się z osiągnięciami jednostki, stąd eksploracje zreferowane w niniejszym artykule osadziłyśmy w transgresyjnej koncepcji człowieka J. Kozielleckiego (1989, 2001), w myśl której „obdarzony jest on wolnością wyboru, steruje swoim zachowaniem i przekracza granice własnych osiągnięć oraz możliwości” (Koziellecki, 2001, p. 23). W tej pozytywnej koncepcji człowieka ważne są zarówno transgresje historyczne, jak i osobiste (personalne). Pierwsze mają miejsce wtedy, gdy ich „sprawcy przekraczają granice materialne i symboliczne, których nikt dotychczas nie przekroczył” (Koziellecki, 2001, p. 40). Natomiast transgresje o charakterze osobistym to takie, które są „nowe, ważne i wartościowe z punktu widzenia jednostki lub małej grupy” (Koziellecki, 2001, p. 39). Wyodrębnienie tych dwóch typów transgresji jest szczególnie istotne w kontekście nadawania znaczeń sukcesowych osobistym osiągnięciom jednostki, czyli w kontekście subiektywnych miar sukcesu życiowego.

W kontekście jednostkowego życia znacząca jest subiektywna perspektywa rozumienia i przeżywania sukcesu życiowego, na którą składają się zarówno doświadczenia podmiotu, jego dążenia, decyzje i działania, jak i konstelacje czynników zewnętrznych. O poczuciu sukcesu w znacznym stopniu decydują różne czynniki: wewnętrzne jak cechy biologiczne, psychologiczne, osobowościowe, oraz zewnętrzne, jak cechy społeczne czy sytuacja życiowa człowieka (Klimkowska, 2013, p. 121). Im jest trudniejsza, tym więcej wysiłku musi włożyć podmiot w konstrukcję bądź rekonstrukcję swojego sukcesu życiowego. W tych kategoriach można rozpatrywać sytuację osób, które przeżyły porażki swoich życiowych związków, rozwiodły się i na drodze sądowej ustalały zasady opieki nad dziećmi. Dotyczy to zarówno kobiet, jak i mężczyzn, przy czym skala doświadczanych trudności w odniesieniu do uzyskiwania prawa do opieki nad dziećmi

po rozwodzie jest znacząco większa w przypadku ojców (Dudak, 2012, 2013a, b; Kucharski, 2010).

Warto podkreślić, że w wielu krajach, mimo nadal utrzymującego się problemu ojców bycia rodzicem drugoplanowym, coraz częściej stosowana jest opieka wspólna, również w formie opieki naprzemiennej, która pozwala obojgu rodzicom na utrzymanie kontaktów z dzieckiem po rozwodzie w tym samym wymiarze czasowym i na tych samych zasadach. Przez ostatnie prawie 30 lat wzrosła liczba badań na temat zalet i wad funkcjonowania dziecka w rodzinie po rozwodzie, w której sąd orzekł opiekę wspólną, w tym naprzemienną (Bauserman, 2002, 2012, Sodermans, Matthijs and Swicegood, 2013, Baude, Pearson and Drapeau, 2016, Barumandzadeh *et al.*, 2016). Zmiany dotyczą też samego podejścia do decyzji o charakterze przyznanej opieki i formy rozwiązania prawnego po rozwodzie. Obecnie w dużej mierze to rodzice, a nie wymiar sprawiedliwości są zobligowani do wyboru takiego rodzaju opieki, która będzie najlepszym rozwiązaniem dla dziecka i rozwiedzionych małżonków. Można zatem przyjąć, że rola sądu w określaniu charakteru funkcjonowania rodziny po rozwodzie jest mniej znacząca, wzrosło natomiast znaczenie decyzji, jaką podejmują rodzice.

Drugą istotną zmianą dotyczącą kwestii funkcjonowania rodziny po rozwodzie jest odejście od stereotypowego podejścia do pełnienia ról rodzicielskich ze względu na płeć oraz wzrastające przekonanie, że pozycja matki i ojca w świetle prawa rodzinnego jest równoprawna. Zatem w sytuacji rozpadu rodziny decyzja o przyznaniu opieki nad dzieckiem nie jest już warunkowana płcią. Warto jednak podkreślić, że opieka wspólna nie jest w takim samym stopniu popularna we wszystkich krajach. Wzrost zainteresowania tą formą opieki widoczny jest głównie w Stanach Zjednoczonych (Meyer, Cancian and Cook, 2017). Również w krajach skandynawskich zauważalny jest istotny wzrost popularności opieki naprzemiennej (Bergström *et al.*, 2018; Kitterød and Wiik, 2017). W Polsce opieka naprzemienna jest formą proponowaną przez sądy rodzinne i również powoli wzrasta jej stosowanie. Jednak problem dyskryminacji ojców i orzeczeń sądowych faworyzujących matki jest nadal powszechny.

Zagadnienie relacji między partnerami po rozwodzie oraz skutków, jakie wywołują one w życiu osób doświadczonych rozwodem, nie jest powszechnie prezentowane w literaturze naukowej. Zdecydowanie więcej miejsca i uwagi poświęca się kwestiom relacji rozwiedzionych rodziców z dzieckiem oraz sytuacji dziecka po rozwodzie (Maccoby, Depner and Mnookin, 2013, Barumandzadeh *et al.*, 2016). Nieliczne najnowsze analizy jakości relacji między byłymi małżonkami i możliwości wypracowania porozumienia po rozwodzie prowadzone są na podstawie badań porównawczych wspólnej opieki naprzemiennej i wyłącz-

nej opieki sprawowanej głównie przez matki. Wyniki tych badań dotyczą krajów, w których forma naprzemiennej opieki jest popularna (Nielsen, 2018, Sodermans, Matthijs and Swicegood, 2013, Corijn, 2012, Matthijs, 2009, Spruijt and Duindam, 2009, Singer, 2008).

W konstruowaniu sukcesu życiowego przez rozwiedzionych rodziców, którzy walczyli w sądzie o prawo do opieki nad dzieckiem, szczególnego znaczenia nabiera jakość relacji z byłymi partnerami. Jej znaczenie wzmacnia to, że z jednej strony obarczona jest trudną, bolesną historią, z drugiej zaś jest zazwyczaj długoterminowa, gdyż trwa do osiągnięcia pełnoletności przez najmłodsze ze wspólnych dzieci. Czyli w rekonstruowanym po rozwodzie życiu nadal, choć w zmienionej formie, przez wiele lat, uczestniczy były partner, drugi rodzic dziecka.

2. Wzajemne relacje rozwiedzionych rodziców

Jednym z głównych wyznaczników jakości relacji rozwiedzionych rodziców są ich ustalenia dotyczące kontaktów z dzieckiem. W przypadku opieki naprzemiennej warunkiem koniecznym do jej przyjęcia jest porozumienie między rodzicami, wypracowane na podstawie relacji, które pozwalają na stały kontakt między byłymi małżonkami i realizowanie planu wychowawczego dotyczącego sytuacji dziecka po rozwodzie. W przypadku tej formy opieki rzadko podejmowane są badania relacji między małżonkami, zdecydowana większość badaczy koncentruje się na wadach i zaletach tej formy opieki w odniesieniu do dziecka. Nieliczne badania wskazują, że konieczność współpracy i wspólnych działań byłych małżonków może powodować utrzymanie, a nawet eskalację konfliktów między nimi (Johnston, Kline and Tschann, 1989). Z innych jednakże badań (Sodermans, Matthijs and Swicegood, 2013) wynika, że relatywnie dobra współpraca między małżonkami, którzy podjęli wspólną decyzję o rozwodzie, sprzyja w większym stopniu przyjęciu opieki naprzemiennej niż przyznaniu wyłącznej opieki jednemu z rodziców, częściej matce.

Należy wskazać, że w sytuacji rozpadu rodziny i nieprzyjęcia przez byłych małżonków opieki wspólnej, zmianę kontaktów z dzieckiem lub ich całkowitą utratę w zdecydowanej większości bardziej odczuwają mężczyźni, ponieważ częściej to kobiety decyzją sądu mają przyznaną opiekę nad dzieckiem, a ojcowie wyznaczone terminy kontaktów. Odsunięcie ich od codziennego kontaktu oznacza utratę możliwości uczestniczenia w życiu dziecka, w podejmowaniu ważnych decyzji z nim związanych, czerpania radości z jego sukcesów oraz pomagania w trudnych chwilach. W związku z tym czas wyznaczony przez sąd i matkę dziecka planowany jest

przez ojca w taki sposób, aby sprawić dziecku jak najwięcej radości i aby dziecko odczuwało potrzebę kontaktu z ojcem. Stale jednak towarzyszy ojcom niepokój o zachowanie więzi uczuciowych z dzieckiem przy utrzymującym się jednocześnie konflikcie z matką dziecka jako tą, która wyznacza kontakty i często nie respektuje postanowień sądu rodzinnego.

O jakości relacji z byłą partnerką świadczy postawa matki dziecka, która z jednej strony traktuje kontakty ojca z dzieckiem jako narzędzie do egzekwowania obowiązku alimentacyjnego, co pozwala włączyć im alimenty do stałego dochodu, z drugiej zaś utrudnia bądź zakłóca spotkania ojca z dzieckiem z chęci zemsty na byłym mężu i obawy przed utratą „wyłączności na dziecko”. Istotnym elementem warunkującym poprawę jakości relacji z byłą żoną w kontekście utrzymania stałych kontaktów z dzieckiem po rozwodzie jest wypracowane na drodze mediacji porozumienie wychowawcze i plan współpracy między rozwiedzionymi rodzicami. Dotychczasowe badania dotyczące sytuacji ojców po rozwodzie koncentrują się przede wszystkim na utracie kontaktów ojców z dziećmi (Greif, 1997; Feistman *et al.*, 2017), poczuciu straty i smutku (Hetherington and Stanley-Hagan, 1997), samotności (Wallerstein and Kelly, 1980), poczuciu niekompetencji rodzicielskich (Hetherington, Cox and Cox, 1985). Z kolei badania koncentrujące się na znaczeniu relacji z byłą partnerką ukazują, że ich jakość stanowi dla wielu ojców ważny aspekt funkcjonowania po rozwodzie, zapewniający im zminimalizowanie konfliktu i problemów z organizacją spotkań z dzieckiem (Lehr and MacMillan, 2001). Badania Kruka (1992) dotyczące oceny przez ojców relacji z byłą partnerką po rozwodzie ujawniły, że matki sprawujące bezpośrednią opiekę nad dziećmi stwarzały trudności w organizowaniu spotkań ojca z dzieckiem oraz dążyły do ograniczenia lub całkowitego zerwania tych kontaktów. Stosunkowo rzadko w badaniach podejmuje się właśnie kwestie radzenia sobie ojców w nowej sytuacji, w której muszą oni zabiegać o spotkania z dziećmi, domagać się respektowania przez matki orzeczeń sądu rodzinnego oraz walczyć ze stereotypem ojców niezaangażowanych w życie dziecka.

Opisywane dotychczas relacje mężczyzn z byłymi żonami dotyczą głównie ojców, którzy są drugoplanowymi rodzicami, a zatem mają kontakty z dzieckiem ograniczone do określonych terminów. W przypadku wygrania przez ojca sprawy o sprawowanie opieki nad dzieckiem wraz ze wspólnym zamieszkaniem czynnikiem sprzyjającym pojawianiu się konfliktów na linii ojciec-matka dziecka jest historia rozprawy sądowej zakończonej niepomyślnym wynikiem dla kobiety. Ze względu na rzadkość występowania sądowych rozstrzygnięć korzystnych dla ojców, obszar relacji między byłymi małżonkami, gdy rodzicem pierwszoplanowym jest ojciec, jest mało zbadany.

Również kwestia relacji między rozwiedzionymi rodzicami w sytuacji przyjętej opieki naprzemiennej jest w Polsce mało eksplorowana. Wynika to zapewne z faktu dość niskiej częstotliwości orzekania tej formy opieki po rozwodzie.

3. Metodologia

Wobec subiektywności doświadczania i przeżywania sukcesu życiowego fenomen sukcesu można najpełniej odkryć w drodze eksploracji jakościowej, która w centrum poznania lokuje właśnie „subiektywne doświadczenie ludzkie” (Rubacha, 2003, p. 62). Owo doświadczenie staje się materią opisu, zrozumienia i interpretacji.

Celem badań było poznanie znaczenia relacji z byłą żoną w kontekście poczucia sukcesu życiowego ojców, którzy wygrali sprawę o opiekę nad dzieckiem wraz ze wspólnym zamieszkaniem lub w sytuacji orzeczenia przez sąd opieki naprzemiennej. Ważne było uchwycenie i poznanie znaczeń, jakie badani mężczyźni nadali poszczególnym doświadczeniom życiowym, zwłaszcza relacjom z ekspartnerką i tego, jak, w ich subiektywnym rozumieniu, te relacje oddziaływały na poczucie sukcesu życiowego.

Problematyka badawcza została osadzona w kontinuum życia codziennego mężczyzn, na co składają się perspektywy – przeszła, teraźniejsza i przyszła.

W badaniach poszukiwano odpowiedzi na pytania:

- Jak mężczyźni rozumieją sukces życiowy i czy mają jego poczucie?
- Jakie znaczenie dla poczucia sukcesu życiowego badanych mężczyzn mają relacje z matką dziecka?
- Jaki jest zakres, przedmiot i forma kontaktów z matką dziecka?
- Jak mężczyźni oceniają relacje z byłą żoną i czy (a jeśli tak, to jak) się one zmieniły po orzeczeniu opieki naprzemiennej lub przyznaniu opieki nad dzieckiem ojcu?

Badania, zrealizowane w ramach orientacji jakościowej, ułożono w perspektywie biograficznej. W badaniach akcent położony został na poznanie i analizę ojcostwa jako zasadniczego doświadczenia biograficznego ujętego przez pryzmat subiektywnie definiowanych uwarunkowań sukcesu życiowego (Bauman, 1995, pp. 67–68, za: Ostrouch-Kamińska, 2004, p. 90). W badaniach zastosowano metodę wywiadu narracyjnego, przyjmując zgodnie z koncepcją F. Schützego, że jednostka kształtuje swoje zachowanie w toku relacji ze środowiskiem. W tym przypadku przyjęto, że relacje rozwiedzionych ojców sprawujących opiekę nad dzieckiem z byłą żoną stanowią jeden z istotnych czynników

warunkujących poczucie sukcesów życiowych w sposób bardziej świadomy oraz że istnieje zasadnicza zgodność między tym, czego badani mężczyźni doświadczają w swoim życiu a narracją o tym (Urbaniak-Zajac and Kos, 2013, pp. 91–92). Procedura zbierania materiału badawczego została oparta na założeniu, że istnieje „homologia między strukturą organizacji doświadczenia wydarzeń w życiu a strukturą autobiograficznej narracji” (Hermanns, 1987; za: Kaźmierska, 2016, p. 65). Podstawowa zaleta wywiadu narracyjnego, jaką jest możliwość dokonania przez jednostkę procesualnej rekonstrukcji zdarzeń, pozwoliła na ujawnienie relacji rozwiedzionych mężczyzn z byłymi partnerkami i znaczenia tych relacji w odczuwaniu sukcesów życiowych. Wspomniana procesualność ujawniająca się w sekwencji, określonych przez Schützego struktur procesowych, daje możliwość porównania jednostkowych losów biograficznych, zbadania swoistego przebiegu życia ludzkiego oraz uwikłania ich w procesy społeczne (Kaźmierska, 2016, p. 65).

Dobór uczestników do badań był celowy. Poszukując ich, zadbano, aby spełniali oni warunki wskazane przez Moustakasa (2001, p. 132), a więc by byli to mężczyźni, którzy:

- wygrali w sądzie sprawę o opiekę nad dzieckiem z miejscem zamieszkania dziecka przy ojcu lub opiekę naprzemienną;
- ujmowali swoje osiągnięcia życiowe w kategoriach sukcesu;
- byli zainteresowani rozumieniem natury i sensu sukcesu życiowego w kontekście porażki związku małżeńskiego;
- chcieli uczestniczyć w długim wywiadzie;
- udzielili zgody do nagrania przebiegu wywiadu;
- udzielili zgody na opublikowanie zebranego materiału w opracowaniach naukowych.

Uczestnicy badań byli zrekrutowani dzięki pomocy Stowarzyszenia Narodowe Centrum Ojcostwa (wcześniejsza nazwa Centrum Praw Ojca i Dziecka). W badaniach wzięli udział ojcowie, którzy korzystali ze wsparcia NCO.

Chęć udziału w badaniach wyraziło 39 ojców, z których 27 spełniało przyjęte w badaniach kryteria.

Badani ojcowie byli w wieku od 28 do 51 lat ($M = 41,04$). Zdecydowana większość z nich (21 osób) miała wykształcenie wyższe. Wszyscy badani ojcowie byli pracujący, a reprezentowane były różne zawody oraz stanowiska. Mężczyźni oceniali swoją sytuację materialną najczęściej jako dobrą (19 osób) i byli mieszkańcami miast powyżej 200 tys. mieszkańców (23 osoby).

Badani przeważnie byli w powtórnych związkach – małżeńskich (7 osób) lub nieformalnych (15 osób), w zdecydowanej większości posiadali jedno lub dwo-

je dzieci. Pięciu ojców miało dzieci zarówno z poprzedniego, jak i z obecnego związku. W odniesieniu do kwestii dotyczących opieki nad dziećmi sytuacja badanych ojców przedstawiała się następująco: siedmiu ojców sprawowało opiekę naprzemienną, szesnastu ojcom przyznano prawo opieki z nieograniczonymi kontaktami matki z dzieckiem, czterech ojców uzyskało prawo do opieki z ograniczonymi kontaktami matki z dzieckiem. Okres sprawowania powyższych form opieki nad dziećmi przez ojców w momencie przeprowadzania wywiadów zawierał się w przedziale od 1 miesiąca do 14 lat.

Jeśli chodzi o doświadczenia rozwodowe badanych, procesy rozwodowe tych mężczyzn trwały od 3 miesięcy do 10 lat.

Badania zrealizowano przez zastosowanie swobodnego wywiadu biograficznego opartego na dyspozycjach do wywiadu, sformułowanych w postaci obszarów tematycznych odpowiadających przyjętemu zakresowi eksploracji. Swobodny wywiad indywidualny (biograficzny) zaliczany jest do wywiadów nieustrukturyzowanych, pozwalających, dzięki swojej jakościowej naturze, zapewnić szerszy ogląd badanych zjawisk. W tym specyficznym spotkaniu narratora i słuchacza chodzi bardziej o zrozumienie niż wyjaśnienie (Fontana and Frey, 2009, pp. 95, 97).

Wywiady realizowano w okresie od kwietnia 2018 do marca 2020 r. W fazie zapraszania do udziału w badaniach zadbano o aspekty etyczne badań – ojcowie otrzymali pełne informacje na temat celów badań, ich specyfiki, przebiegu oraz anonimowości. W celu ochrony prywatności uczestników badań, ich dzieci i bliskich, z opracowania wyników usunięto większość nazw własnych i imion osób występujących w narracjach.

Wywiady trwały od 40 minut do 2 godzin. Główną część spotkań z ojcami stanowił wywiad właściwy, którego przebieg był nagrywany dyktafonem.

Analizę zebranego materiału jakościowego oparto na propozycji M. B. Milesa i A. M. Hubermana (2000, p. 11). Zarejestrowany materiał poddano transkrypcji odzwierciedlającej możliwie pełne spektrum wypowiedzi – zarówno w warstwie werbalnej, jak i niewerbalnej. Po wielokrotnym przeczytaniu i przeanalizowaniu skryptów z nagranych wywiadów dokonano pierwszego pogrupowania zebranego materiału, wyodrębniając kategorie znaczeniowe nadawane przez ojców swoim doświadczeniom. Tak uporządkowane dane poddano doprecyzowaniu kategorii i kodowaniu. Kolejne grupowanie materiału polegało na wyłonieniu kategorii dotyczących rozumienia i poczucia sukcesu życiowego ojców, znaczenia relacji z matką dziecka w odczuwaniu sukcesu życiowego, specyfiki kontaktów z matką dziecka oraz oceny tych relacji. Kolejne działanie obejmowało porządkowanie materiału empirycznego ze względu na podobieństwa i różnice w doświadczeniach ojców we wskazanych wyżej obszarach.

Dokonano prób sprecyzowania i nazwania modeli relacji badanych mężczyzn z byłymi partnerkami pod kątem ich specyfiki i znaczenia w kontekście odczuwania sukcesu życiowego.

W opisie wyników badań przedstawiono analizy i interpretacje zebranego materiału, jak również ukazano nieskontaminowane przez subiektywną perspektywę wypowiedzi ojców. Chodziło o to, aby badani ojcowie mieli w niniejszym tekście swój własny głos. Dzięki takiemu spotkaniu ze światem i doświadczeniami realnych osób przedstawiony materiał może stanowić bazę do dalszych analiz i interpretacji.

4. Wyniki badań

Fenomen sukcesu życiowego ojców analizowano wg koncepcji sukcesu życiowego uwzględniającej wzorce sukcesu obowiązujące w danym kręgu kulturowym A. Firkowskiej-Mankiewicz (2002), subiektywnej perspektywy rozumienia i przeżywania sukcesu życiowego (Klimkowska, 2013, p. 121), koncepcji zaangażowanego ojcostwa (Dudak, 2017, pp. 126–127).

Badani ojcowie operowali kategorią sukcesu, odnosili ją do licznych swoich osiągnięć, w różnych sferach życia. Wskazywali, że jednym z kluczowych czynników przeżywania sukcesu/rekonstrukcji poczucia sukcesu życiowego po rozwodzie, były relacje z ekspartnerkami.

5. Doświadczenie sukcesu życiowego ojców

Analizy zjawiska sukcesu życiowego dokonane w niniejszym opracowaniu potwierdziły jego wyraźnie subiektywny charakter, omówiony w pierwszej części opracowania. W wypowiedziach ojców wybrzmiała złożoność kategorii sukcesu życiowego. Niektórzy rozmówcy odnieśli się do podjętego tematu nie tylko przez pryzmat własnych desygnatów sukcesu, ale również z reguły, próbując dokonać jego opisu czy wskazania specyficznych atrybutów. Ojcowie wielokrotnie podkreślali indywidualność i subiektywność sukcesu jako jego główne charakterystyki:

Sukces życiowy? To zależy w czym;
No to można określić w wielu kategoriach;
Sukces, to, co nim jest, zależy od tego, jakie kto ma priorytety.

W narracjach ujawniających osobiste rozumienie sukcesu życiowego przez naszych rozmówców pojawiały się różne kwestie. Jedni ojcowie ujmowali sukces w kategoriach osiągnięcia, wyniku, efektu:

Jest to jakiś zrealizowany cel. Sukces to jest cel osiągnięty;
Dla mnie sukces życiowy jest osiągnięciem zadanych sobie celów. Obojętne, co będzie zaplanowane, to dla mnie sukcesem jest osiągnięcie tego;
Sukces... no to jest realizacja swoich planów, to tak naprawdę jest zrealizowanie tego, co sobie wymarzyliśmy.

W badaniach ujawniło się również osadzenie rozumienia sukcesu przez ojców w kontekście kulturowym. Sukces życiowy badanych ojców wpisuje się w model sukcesu życiowego uwarunkowanego kulturowo A. Firkowskiej-Mankiewicz (2002). Uwidacznia się to w wypowiedziach tych ojców, którzy wskazywali konkretne osobiste desygnaty sukcesu życiowego. W tych wypowiedziach zarysowały się dwie główne kategorie, z którymi ojcowie utożsamiali sukces życiowy. Do pierwszej można zaliczyć narracje tych mężczyzn, dla których synonimem sukcesu życiowego było szczęśliwe życie rodzinne:

Dla mnie sukcesem życiowym jest rodzina;
To zdecydowanie rodzina, w moim przypadku. Może dlatego, że to jakoś straciłem, tak, mam poczucie, że nawet jak uda mi się obecny związek, a jesteśmy szczęśliwi, chociaż nie jest łatwo – dodam, to jednak jest poczucie porażki, straty. Ale może emocje się zmieniają. Jeśli z dziećmi będę blisko, to odniosę sukces życiowy.

Drugą grupę tworzą narracje ojców, dla których na sukces życiowy składały się osiągnięcia w dwóch głównych sferach aktywności człowieka dorosłego – życiu rodzinnym i pracy zawodowej:

Sukces życiowy rozpoznaję, myślę, w sposób typowo męski. Dla mnie sukces życiowy to jest sukces dwojaki: na polu zawodowym, czyli dobra, ustabilizowana sytuacja zawodowa i sukces rodzinny, czyli pełna szczęśliwa rodzina;
Sukces życiowy? To zależy w czym. No mam pracę i to stałą, jestem dobry w tym, co robię i ludzie w pracy mnie lubią. Mam mieszkanie, samochód. Stać mnie na wakacje. To chyba sukces. A rodzina? No cóż. Sukces rodzinny to gdy wszystko gra, ludzie są ze sobą, tak jak sobie obiecywali, razem wychowują dzieci i planują wspólną przyszłość. Tego nie mam,

a uznałbym to za sukces, chyba największy. Chociaż, jeśli mowa o wyroku w sądzie, to sukcesem jest to, że mam przyznaną opiekę wspólną [naprzemienną – przyp. Autorek].

Warto zwrócić uwagę na to, że autor pierwszej z powyższych wypowiedzi, mówiąc o sukcesie życiowym, odniósł się do społeczno-kulturowych wzorców sukcesu związanych z płcią. Przekonania o tym, co powinno znaleźć się w dorobku życiowym kobiety i mężczyzny oraz przez jaki pryzmat osiągnięć należy wnioskować o ich życiowych sukcesach, są silnie zakorzenione w społeczno-kulturowym przekazie wzorców męskości i kobiecości (Melosik, 2006). Zarówno w pierwszej, jak i w kolejnych wypowiedziach badanych osób wyraźnie się to uwidoczniło.

Ponadto można zauważyć, że wyrażone przez ojców przekonania w przeważającej mierze odzwierciedlają powszechne przekonania Polaków na temat sukcesu (CBOS, 2013; Dudak and Pakuła, 2009, Klimkowska and Korczyński 2015).

6. Znaczenie relacji z matką dziecka dla poczucia sukcesu życiowego badanych ojców

Wypowiedzi badanych ojców wskazały, że relacje z matką dziecka mają duże znaczenie dla przeżywania sukcesu życiowego. Mężczyźni oceniali zarówno historię tych relacji, jak i ich obecny kształt. Niejednokrotnie określali nastawienie byłych partnerek, relacje z nimi jako parametr warunkujący zarówno poczucie sukcesu, jak i w ogóle możliwość jego osiągnięcia.

W kilku narracjach wyraźnie zarysowała się sukcesogenna rola byłej partnerki, o fundamentalnym znaczeniu dla poczucia sukcesu życiowego mężczyzn, którą określić można jako stworzenie możliwości bycia ojcem. W tych przypadkach ojcowie oddzielali swoistą wdzięczność wobec matki dziecka za umożliwienie im doświadczenia ojcostwa, od historii i niepowodzenia samej relacji partnerskiej czy małżeńskiej. Jeden z rozmówców podkreślił, że dzięki relacji z byłą żoną może on czerpać radość z ojcostwa, zarówno wobec dzieci biologicznych, jak i dziecka adoptowanego:

Gdybym nie poznał mojej żony, to nie miałbym dzieci, tak. Gdybym, w którymś momencie, nie wiem, nie znalazł sobie tego dziecka, które adoptowałem, to też nie byłoby jakiegoś tam szczęścia.

Inni dwaj mężczyźni mówili wprost o swoistym oddaniu wobec byłych partnerek, mimo iż nie są razem:

Zawsze będzie w moim sercu. Tak, jak nie da się wymazać z serca dziecka, no bo jak? Dużo sobie zmarnowaliśmy krwi, nerwów. Żyć razem nie możemy, nie da się. Zresztą, teraz to też bym już nie chciał. Mam wreszcie w życiu spokój. Unormowało się;

Teraz w nowym związku od razu powiedziałem, że matka moich synów jest obecna w moim życiu. Życzę jej dobrze, mam nadzieję, że ułoży sobie życie tak, jak ja, ale na razie, jeśli potrzebuje pomocy, to jej nie odmówię. Bo dała mi synów, mogę mieć rodzinę, o której zawsze marzyłem. Wiem, że to nie do końca wyszło, bo się rozstaliśmy. Ale rodzinę mam. I szanuję ją, bo widzę, jak ona kocha nasze dzieci.

W narracjach ujawniły się oceny znaczenia relacji z byłymi żonami zarówno w odniesieniu do poczucia sukcesu w obszarze rodzinnym, ojcowskim, jak i w perspektywie całego życia. Mężczyźni podkreślali znaczenie dobrej woli byłych partnerek, ich gotowości do porozumienia:

No proszę pań, gdyby moja była uparła się, że mnie zniszczy, to co bym osiągnął? Już nawet nie mówię o uczestniczeniu w życiu syna, ale w ogóle o życiu. To byłaby ruina;

Wiecie panie, tak mówiąc szczerze, to co ja mogę, gdyby była żona chciała mi, uprzykrzyć życie, poniżyć? No mógłbym z nią iść na wojnę, po sądach ciągać się latami. Ale czy, nawet gdybym kiedyś tam wygrał i syn byłby ze mną, to byłby to mój sukces?;

No wygrana jest moja, czyli mój sukces, też sukces jako ojca, dobrego ojca na tyle, żeby nie być gościem w życiu dziecka. To bez udziału matki moich dzieci w ogóle by się nie stało. A tak dzieciaki mają oboje rodziców, to są u mnie, to u niej i tak jest dobrze;

No i chyba w tym moim sukcesie jest to, co może zabrzmieć dziwnie, ale była żona, która jednak po ponad 3 latach zgodziła się na porozumienie.

To, w jaki sposób mężczyźni mówili o swoich doświadczeniach życiowych, może wskazywać, że częściej znaczenie relacji z matką dziecka w kontekście poczucia sukcesu życiowego wybrzmiewało, gdy badani opisywali swoje trudne przeżycia w obszarze tych relacji. Wyraźnie zarysowała się tendencja przywiązywania mniejszej wagi do relacji z ekspartnerką jako czynnika oddziałującego na poczucie sukcesu przez ojców, dla których te relacje były aktualnie wystarczająco satysfakcjonujące:

No nie wiem, z pewnością, gdyby była żona utrudniała, to może bym się nad tym zastanawiał. Ale ona jest w sumie w porządku;
Czy ja wiem, czy relacja z moją byłą ma znaczenie? Prawie nie mamy tej relacji, bo się mało kontaktujemy. Jest jak jest, może gdybyśmy się kłócili, to byłoby gorzej czuć ten sukces.

Wątek trudnych relacji z byłymi partnerkami jako czynnika obniżającego poczucie sukcesu pojawiał się dość często w narracjach badanych ojców. Mężczyźni opisywali szereg szeroko rozumianych „zachowań utrudniających” ze strony matek ich dzieci. W głównej mierze dotyczyły one utrudniania kontaktów z dzieckiem:

No utrudniała [żona – przypis auterek] niestety kontakty, to musiałem niestety walczyć i wydzierać każdą minutę, każdą godzinę, kosztowało mnie to dużo zdrowia;
Sąd swoje, a ona swoje. Za każdym razem jest walka. Jak tylko może, to coś wymyśla, a to że dziecko chore i musi u niej zostać, a to, że coś mu obiecała i takie tam

Kolejną trudnością doświadczaną przez ojców była niechęć ze strony matek w partycypacji w kosztach utrzymania dziecka:

Wystąpiłem teraz o alimenty, żeby płaciła na Daniela, no jakby nie poczuwa się do tego; Rośnie [syn – przypis auterek] w górę i w ogóle te potrzeby jego są coraz większe, tak. Na razie daję sobie radę i nie ma żadnego problemu, ale powinna [matka – przypis auterek] partycypować w utrzymaniu. A nie ma takiej inicjatywy;
Moja była żona celowo zrezygnowała z pracy, żeby udowodnić, że nie ma z czego dawać na dzieci. Zawsze tak było, na siebie lubiła wydawać, ale dzieciom to ja musiałem kupować.

7. Zakres, przedmiot i formy kontaktów badanych ojców z matką dziecka

Dla wielu małżonków, jak już wspomniano wyżej, utrzymywanie kontaktów po rozwodzie jest często bardzo trudne ze względu na przykre doświadczenia związane z przebiegiem procesu rozwodowego. Wiele rozwiedzionych osób są-

dzi, że brak kontaktów pozwoli zapomnieć o przykrych sytuacjach oraz zorganizować sobie życie na nowo. Jednak fakt posiadania wspólnych dzieci wymusza te kontakty. Analiza zebranego materiału badawczego ujawniła obecność u ojców świadomości konieczności utrzymywania kontaktów z matką dziecka dla dobra tego dziecka. Postawy rozmówców wpisują się w koncepcję zaangażowanego ojcostwa rozumianego nie tylko jako wypełnianie zadań wychowawczych, pełnienie równorzędnej roli rodzicielskiej z matką, ale także jako ciągła walka o uznanie i docenienie mężczyzn w roli ojców.

W większości wypowiedzi ojców dotyczących kontaktów z matką dziecka pojawiał się wątek ich ograniczania do takiego zakresu, który w minimalnym stopniu wymaga bezpośredniego kontaktu. Ojcowie wskazywali, że utrzymywanie kontaktów z matką dziecka ogranicza się do esemesów i listów oraz organizowania spraw związanych z odbiorem i odwożeniem dziecka w taki sposób, aby uniknąć spotkań z byłą żoną. Charakter tych kontaktów został określony w następujący sposób:

Kontaktujemy się esemesowo, praktycznie w ogóle ze sobą nie rozmawiamy. Zabiera syna ze szkoły. Ja już bardzo dawno temu wprowadziłem taki mechanizm, żebyśmy się po prostu nie widywali, nie spotykali; Wysłałam informację, że jadę po córkę i tyle. Jak jestem pod domem, to daję sygnał i córka schodzi na dół; Tak, kontaktuję się tylko w sprawach syna i w taki sposób, żeby z byłą się nie widzieć. Nie chcę się denerwować... dla dobra dziecka.

Niektórzy ojcowie mówili wprost o prawie całkowitym zaniku kontaktu z byłą żoną, wskutek konfliktu okołorozwodowego, a jeśli ten kontakt był, to odbywał się jedynie drogą formalną:

Nie mamy kontaktu. Jeśli mamy, to tylko listami poleconymi; Czy można listy z sądu nazwać kontaktem z byłą? Bo to jedyny kontakt, jaki mam.

Część ojców podkreślała, że relacje z matką dziecka są poprawne, oparte na wypracowanym i przyjętym porozumieniu dotyczącym zasad opieki nad dzieckiem. W swoich wypowiedziach rozmówcy oceniali je jako wystarczające, niewymagające zmiany na częstsze, ale jednocześnie konieczne ze względu na dobro dziecka:

Są poprawne i konieczne, zważywszy na dzieci, opiekę i po prostu wychowanie. Każde ma swoje życie. Powiem tak: nie dążę do kontaktu, ale też go nie unikam.

W większości rozmówcy wskazywali, że kontaktują się z byłymi żonami wyłącznie w kwestiach związanych ze sprawami dziecka i taki zakres jest dla wielu ojców zadowalający, bo oparty o wspólnie wypracowane porozumienie, do którego impulsem był wyrok sądu rodzinnego. W taki sposób wyrażali to badani:

Teraz jest w miarę ok, bo musimy się dogadać zgodnie z porozumieniem o opiekę naprzemienną, ale nasze kontakty ograniczają się wyłącznie do spraw związanych z dzieckiem;

Kontakty w takim zakresie, jaki mamy, pozwalają na zbudowanie więzi rodzinnej;

Kontakty z byłą żoną dotyczą tylko naszej małej, to co trzeba ustalić zgodnie z zawartym porozumieniem. I tyle.

Niektóre wypowiedzi badanych dowodzą ich przekonania o tym, jak ważne dla prawidłowego rozwoju dziecka jest utrzymanie kontaktów z obojgiem rodziców, ale też o ich wrażliwości na potrzeby emocjonalne dzieci:

Żeby to dziecko czuło, że ma tych rodziców gdzieś nawet w powietrzu, ale żeby nie było widać, żeby te dzieci nie widziały tego tak, że jest trudno; „Zmartwiły mnie te kontakty z byłą żoną. Przede wszystkim ze względu na nasze dziecko” oraz „muszę jakoś ten kontakt utrzymać, dla dobra naszego syna, przecież on tu nie zawinił. Mieszka ze mną, ale matkę przecież ma”.

Wśród wypowiedzi pojawiały się też takie, które świadczyły o negatywnym nastawieniu wobec ekspartnerki i wybrzmiewało w nich zniecierpliwienie i chęć całkowitego odcięcia się od dotychczasowych kontaktów z byłą żoną:

Nie są dobre. Oceniam je jednoznacznie negatywnie. Teraz udało mi się tylko tyle, że kiedy dzieci się w końcu postawiły i okazało się, że nie może nimi manipulować, to trochę dała mi święty spokój;

Mam teraz swoje życie i chcę o tamtym z nią zapomnieć, za dużo mnie to kosztowało.

8. Relacje z byłą żoną i ich zmiana po orzeczeniu sądu

Ważnym wątkiem, który pojawił się w wypowiedziach ojców odnośnie do jakości relacji z ekspartnerką, była zmiana zachowania matek po ustanowieniu opieki naprzemiennej lub niekorzystnym dla nich orzeczeniu sądu (przyznanie opieki ojcu). Nie wszyscy ojcowie wskazali na poprawę relacji z żoną po zakończeniu procesu rozwodowego, ale znacząca część badanych wyraziła zadowolenie, iż przyjęcie porozumienia w sprawie organizacji kontaktów dotyczących dziecka i jego wychowania znacząco poprawiło te relacje. Poprawa ta wynikała także z faktu osiągnięcia przez byłych małżonków pewnej stabilizacji życiowej, po okresie dynamicznych zmian związanych z reorganizacją i rekonstrukcją życia, którym towarzyszył stres:

Na początku po uzyskaniu opieki było trudniej i nasze relacje z jednej strony były bardziej nerwowe, ale też częściej się kontaktowaliśmy. Teraz mało, tyle co trzeba;

Ale kiedyś nie było dobrze, żona robiła trudności, nie chciała zgodzić się na wspólną opiekę. Cieszę się, że zrozumiała, chociaż przyjaciółmi nie jesteśmy i nie będziemy.

Dla ojców wygrana w sądzie sprawa o przyznanie opieki nad dzieckiem ze wskazaniem zamieszkania u ojca jest traktowana jako duże osiągnięcie, przede wszystkim ze względu na fakt, iż takie orzeczenia wymiaru sprawiedliwości należą do rzadkości. Mężczyźni podejmujący działania przeciwko dyskryminacji w sądach mają świadomość, że ich szanse na uzyskanie opieki nad dzieckiem są zdecydowanie mniejsze. Funkcjonujący stereotyp matki jako lepszego opiekuna i od lat przyjęte procedury, często uniemożliwiają obiektywną ocenę kompetencji obojga rodziców, stawiają ojców nadal na pozycji opiekunów drugoplanowych. Dlatego też wygranie sprawy w sądzie i uzyskanie opieki nad dzieckiem dało naszym rozmówcom poczucie satysfakcji i swoistego spełnienia. Odczucia te wzmagają unormowanie kontaktów z byłą żoną związane z zakończeniem otwartego konfliktu w trakcie procesu rozwodowego:

Ok, to może być sukces, jest przyjazna. To może być sukces, nie wiem, czy mój, nie wiem, ile w tym szczęścia, być może jej też sukces, ale jest przyjazna relacja w tym momencie i myślę, że też nie tak często pewnie, tzn. nie wiem, ale tego bym życzył wszystkim.

W wielu badaniach (por. Hetherington, Cox and Cox, 1985; Greif, 1997; Hetherington and Stanley-Hagan, 1997; Lehr and MacMillan, 2001; Czerederecka, 2010; Stojanowska and Baum, 2000; Dudak, 2013a,b) podkreśla się, że rozwód i walka w sądzie o prawo do opieki nad dzieckiem skutkują tym, że dziecko staje się kartą przetargową w sporze rodziców. Oboje rodzice często zabiegają o względy dziecka, jednak sytuacja ojca, któremu była żona często utrudnia lub ogranicza kontakty z dzieckiem, jest zdecydowanie trudniejsza. Niektóre wypowiedzi mężczyzn świadczyły o tym, że mimo korzystnego dla nich wyroku sądu, nadal odczuwają niepokój i obawiają się manipulowania uczuciami dziecka przez matkę:

Uważam, że dziecko można zmanipulować przez 6 miesięcy. Z takich doświadczeń moich z innymi ojcami wiem, że po 6 miesiącach dziecko właściwie potrafi powiedzieć na tatę wujku itd. Więc to 6 lat wywarło duży wpływ na świadomość córki i obecnie przejęła ona jednak wzorce matki; Kontakty z dzieckiem – zgodnie z postanowieniem sądu, jakość – sposób nastawienia dziecka do mnie jest regularną sinusoidą; Niestety z tej drugiej strony były [dzieci – przypis auterek] poddawane bardzo silnej, negatywnej indoktrynacji.

Nasi rozmówcy w swoich wypowiedziach na temat relacji z byłymi partnerkami odnosili się nie tylko do kwestii dotyczących wspólnych dzieci. W narracjach mężczyzn pojawiały się również wątki dotyczące relacji kobieta-mężczyzna, a nie tylko matka-ojciec. Mężczyźni paradoksalnie odczuwali rozczarowanie brakiem kontaktów z byłymi partnerkami, mimo, że gdy kontakty te były, stanowiły źródło konfliktów i silnych negatywnych emocji:

Odkąd wygrałem w sądzie, właściwie nie wiem co się z nią dzieje. Jeszcze na początku dzwoniła, ale teraz już nic; Sam sobie się dziwię, że teraz brakuje mi jej wrednych telefonów czy sms-ów, chociaż gdy były, to miałem tego dość; Czy panie myślą, że to jest normalne? Tyle lat skakała człowiekowi do gardła, a teraz całkiem się odczęła. Jakbym przestał istnieć.

9. Podsumowanie

Przeprowadzone badania ukazały, że relacje z byłymi partnerkami są przez ojców, sprawujących opiekę naprzemienną lub wyłączną nad dzieckiem, postrzegane jako komponent lub czynnik oddziałujący na poczucie sukcesu życiowego. Mężczyźni uznają rolę tych kobiet w ich staniu się ojcami i to dla niektórych badanych jest podstawą do darzenia matek swoich dzieci szacunkiem i swoistym oddaniem, mimo niepowodzenia wspólnego związku. Dla mężczyzn, którzy włączają relacje z byłą partnerką w obszar swojego sukcesu życiowego, szczególne znaczenie ma jakość tych relacji, osiągnięte porozumienie, współpraca w zakresie wychowywania dzieci. Ojcowie, którzy oceniali relacje z matkami ich dzieci jako czynnik oddziałujący na poczucie sukcesu życiowego, odnosili się głównie do sposobów oddziaływania tych kobiet na obecne życie ojców i dzieci. Tu mężczyźni podkreślali nastawienie kobiet na współpracę lub utrudnianie życia w różnych sferach – emocjonalnej, organizacyjnej, finansowej itp. W przypadku doświadczania trudności ze strony byłych partnerek mężczyźni nie tyle nie określali swoich osiągnięć życiowych w kategoriach sukcesu, ile w mniejszym stopniu czerpali z tych sukcesów satysfakcję.

Po zestawieniu i analizie wypowiedzi rozmówców na temat relacji z byłymi żonami można wskazać pewne zróżnicowanie w ich ocenie. Ze względu na zakończony proces rozwodowy i przyjęcie przez obie strony porozumienia w sprawie opieki nad dzieckiem relacje te mają w większości charakter poprawny, aczkolwiek ograniczony wyłącznie do spraw związanych z organizacją życia dziecka. Ojcowie nie wykazywali w swoich narracjach potrzeby zwiększenia liczby kontaktów z matką dziecka. Jednak we wszystkich wypowiedziach dominowało przekonanie, że wszelkie kontakty z byłą żoną są istotne i konieczne, aby stworzyć dziecku w miarę możliwości optymalne warunki sprzyjające prawidłowemu rozwojowi emocjonalnemu. Warto podkreślić, że dotychczasowe badania prowadzone wśród ojców ubiegających się o prawa do opieki nad dzieckiem wykazały, iż zdecydowana większość pragnęła zmiany kontaktów z matką dziecka, głównie w kierunku poprawy sposobów komunikowania się w sprawach dziecka (Dudak, 2013b, p. 117). Utrzymanie poprawnych relacji z byłą partnerką w odniesieniu do kwestii dotyczących dziecka stanowi zatem ważny element funkcjonowania mężczyzn po rozwodzie.

Na podstawie analizy narracji można stwierdzić, że sam fakt odniesienia przez ojców sukcesu w sądzie w postaci uzyskania opieki nad dzieckiem bądź osiągnięcia porozumienia w postaci opieki naprzemienną, nie daje ojcom poczucia pełnej stabilizacji emocjonalnej. Z jednej strony mają poczucie bycia opiekunami pierwszoplanowymi lub równie ważnymi jak matki, spełniają się

w swoim zaangażowaniu. Z drugiej jednak czują niepewność co do stałości i zmienności decyzji sądu, obawiają się zachowań byłych partnerek oraz, kierując się dobrem dziecka, niejednokrotnie odczuwają rozczarowanie brakiem zainteresowania matek życiem dziecka.

Jak wskazano wyżej, z usłyszanych historii wyłania się wielowymiarowy obraz relacji ojców sprawujących opiekę nad dziećmi z matkami tych dzieci. W doświadczeniach i znaczeniach nadawanych im przez mężczyzn można odnaleźć pewne punkty zbieżne. Relacje z byłymi partnerkami można pogrupować w trzy modele – jeden pozytywny oraz dwa negatywne o różnej specyfice relacji – *unikowy i konfrontacyjny*.

O modelu pozytywnym możemy mówić, gdy w ocenie badanego mężczyzny relacje z matką dziecka są dla niego satysfakcjonujące i pozwalają mu cieszyć się poczuciem sukcesu życiowego lub przynajmniej tej radości nie utrudniają. W przypadku tego modelu mężczyźni zwracali uwagę na współpracę i zaangażowanie ze strony byłej żony, ale w sposób nieutrudniający konstruowania życia na nowo.

Oba modele negatywne charakteryzuje niska satysfakcja mężczyzn z relacji z byłymi partnerkami. W modelu *negatywnym unikowym* ojcowie doświadczają ograniczenia kontaktów z matką dziecka do stopnia utrudniającego partycypację matki w opiece i wychowaniu dzieci. Tu matki zrywają kontakt, nie dążą do niego, unikają realizacji obowiązków opiekuńczych i alimentacyjnych w zakresie orzeczonym przez sąd. Model *negatywny konfrontacyjny* charakteryzuje się pozostawianiem obojga rozwiedzionych rodziców w kontaktach generowanych przez posiadanie wspólnych dzieci. Przy czym kontakty te nacechowane są silnymi negatywnymi emocjami, ojcowie doświadczają wrogości ze strony byłych partnerek. W ich ocenie kobiety w wieloraki sposób utrudniają im sprawowanie opieki nad dzieckiem, a tym samym radość z osiągnięć życiowych.

Przedstawione badania dostarczają istotnej wiedzy na temat sukcesów życiowych ojców sprawujących opiekę nad dzieckiem w kontekście wielowymiarowych i skomplikowanych relacji z matkami dzieci. Przyjęta procedura badawcza pozwoliła na wgląd w świat jednostkowych przeżyć, których analizy ukazują kolejne pola do eksploracji. Ze względu na powszechność dążeń ludzi do sukcesu i powodzenia, współczesną skalę zjawiska rozwodów oraz nierówność szans ojców i matek w ubieganiu się o prawo do opieki nad dzieckiem po rozwodzie, podjęta w niniejszych badaniach problematyka jest ważna społecznie, a co za tym idzie, rysuje się wyraźna, potrzeba jej kontynuacji. Wyniki zarówno niniejszych badań, jak i dalsze eksploracje, mogą stanowić źródła wiedzy o świecie rodziców, będącej punktem wyjścia do opracowywania i podejmowania praktycznych działań na rzecz wsparcia optymalnego funkcjonowania dorosłych (małżonków

i rozwodzących się) przez instytucje edukacyjne, pomocowe i legislacyjne. Problematyka sukcesu w odniesieniu do ojców jest podejmowana głównie w publikacjach popularnych, z akcentem na sukces ojcowski rozumiany w kontekście relacji z dzieckiem, nie zaś jako konstrukt sukcesu życiowego (Sriram and Sandhu, 2013; Lashewicz *et al.*, 2018).

Data wpłynięcia: 2022-07-06;

Data uzyskania pozytywnych recenzji: 2023-11-30;

Data przesłania do druku: 2024-01-15.

References:

- Barumandzadeh, R. *et al.* (2016) 'The Impact of Parental Conflict and the Mitigating Effect of Joint Custody After Divorce or Separation', *Journal of Divorce & Remarriage*, 57(3), pp. 212–223. Available at: <https://doi.org/10.1080/10502556.2016.1150150>.
- Baude, A., Pearson, J. and Drapeau, S. (2016) 'Child Adjustment in Joint Physical Custody Versus Sole Custody: A Meta-Analytic Review', *Journal of Divorce & Remarriage*, 57(5), pp. 338–360. Available at: <https://doi.org/10.1080/10502556.2016.1185203>.
- Bauman, T. (1995) 'O możliwości zastosowania metod jakościowych w badaniach pedagogicznych', in T. Pilch (ed.) *Zasady badań pedagogicznych*. 2nd edn. Warszawa: Żak, pp. 54–71.
- Bauserman, R. (2012) 'A Meta-analysis of Parental Satisfaction, Adjustment, and Conflict in Joint Custody and Sole Custody Following Divorce', *Journal of Divorce & Remarriage*, 53(6), pp. 464–488. Available at: <https://doi.org/10.1080/10502556.2012.682901>.
- Bauserman, R. (2002) 'Child adjustment in joint-custody versus sole-custody arrangements: A meta-analytic review', *Journal of Family Psychology*, 16(1), pp. 91–102. Available at: <https://doi.org/10.1037/0893-3200.16.1.91>.
- CBOS (2013) 'Sukces życiowy i jego determinanty'. Available at: https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_089_13.PDF (Accessed: 6 March 2022).
- Corcoran, K. and Fischer, J. (2013) *Measures for clinical practice and research: a sourcebook*. New York: Oxford University Press.
- Corijn, M. (2012) 'Sluiting en ontbinding van een eerste, tweede en derde huwelijk in het Vlaamse gewest (1970–2010)'. Available at: <https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/10279> (Accessed: 6 March 2022).
- Czerederecka, A. (2010) *Rozwód a rywalizacja o opiekę nad dziećmi*. Warszawa: LexisNexis Polska (Monografie).

- Dudak, A. (2012) 'The Selected Aspects of Education Pursued by Divorced Fathers', *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 55, pp. 910–914. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.09.580>.
- Dudak, A. (2013a) 'Fathers Claiming Custody of their Children – Clients of Psychological and Legal Counselling', *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 84, pp. 1281–1285. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.06.744>.
- Dudak, A. (2013b) *Radzenie sobie ojców ubiegających się o prawo do dziecka a ich zasoby osobiste*. Lublin: UMCS.
- Dudak, A. (2017) 'Obraz ojca w zmieniającej się rzeczywistości społecznej', *Pedagogika Społeczna*, 64(2), pp. 117–134.
- Dudak, A. and Klimkowska, K. (2017) *Sukces jako doświadczenie biograficzne ojców sprawujących opiekę nad dzieckiem*. Lublin: UMCS.
- Dudak, A. (2009) 'Edukacja na poziomie wyższym a perspektywa sukcesu życiowego w opiniach studentów', in M. Pakuła and A. Dudak (eds) *Edukacja ustawiczna dorosłych w europejskiej przestrzeni kształcenia z perspektywy polskich doświadczeń: studia i szkice socjopedagogiczne dedykowane prof. Janowi Saranowi*. Lublin: UMCS, pp. 276–283.
- Dyke, L.S. and Murphy, S.A. (2006) 'How We Define Success: A Qualitative Study of What Matters Most to Women and Men', *Sex Roles*, 55(5), pp. 357–371. Available at: <https://doi.org/10.1007/s11199-006-9091-2>.
- Feistman, R. et al. (2016) 'Renegotiating nonresidential father-child relationships during emerging adulthood', *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 65(5), pp. 673–687. Available at: <https://doi.org/10.1111/fare.12223>.
- Firkowska-Mankiewicz, A. (1999) *Zdolnym być...: kariery i sukces życiowy warszawskich trzydziestolatków*. Warszawa: IFiS PAN.
- Firkowska-Mankiewicz, A. and Grzegołowska-Klarkowska, H.J. (2002) *Intelligence and success in life*. Warsaw: IFiS PAN.
- Fontana, A. and Frey, J.H. (2009) 'Wywiad. Od neutralności do politycznego zaangażowania', in N.K. Denzin and Y.S. Lincoln (eds) *Metody badań jakościowych*. Warszawa: PWN (Metodologia), pp. 81–127.
- Garcia, L.L. (2016) *Generation of the Late Life Success Theory*. Cebu [Philippines]: Cebu Normal University.
- Garcia, L.L. (2019) 'Walking through a Successful Life: A Case Study', *Naresuan University Journal: Science and Technology (NUJST)*, 27(4), pp. 87–97. Available at: <https://doi.org/10.14456/nujst.2019.39>.
- Greif, G.L. (1997) *Out of Touch: When Parents and Children Lose Contact after Divorce*. New York: Oxford University Press.
- Hetherington, E.M., Cox, M. and Cox, R. (1985) 'Long-Term Effects of Divorce and Remarriage on the Adjustment of Children', *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 24(5), pp. 518–530. Available at: [https://doi.org/10.1016/S0002-7138\(09\)60052-2](https://doi.org/10.1016/S0002-7138(09)60052-2).

- Hetherington, E.M. and Kelly, J. (2002) *For better or for worse: divorce reconsidered*. New York: W.W. Norton.
- Hetherington, E.M. and Stanley-Hagan, M.M. (1997) 'The effects of divorce on fathers and their children', in M.E. Lamb (ed.) *The role of the father in child development*. 3rd edn. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons Inc., pp. 191–211.
- Johnston, J.R., Kline, M. and Tschann, J.M. (1989) 'Ongoing postdivorce conflict: Effects on children of joint custody and frequent access', *American Journal of Orthopsychiatry*, 59(4), pp. 576–592. Available at: <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1989.tb02748.x>.
- Każmierska, K. (2016) 'Wywiad narracyjny – technika i pojęcia analityczne', in R. Dopierała and K. Waniek (eds) *Biografia i wojna. Metoda biograficzna w badaniu procesów społecznych. Wybór tekstów*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, pp. 61–72. Available at: <https://doi.org/10.18778/8088-218-8.05>.
- Kitterød, R.H. and Wiik, K.A. (2017) 'Shared residence among parents living apart in Norway', *Family Court Review*, 55(4), pp. 556–571. Available at: <https://doi.org/10.1111/fcre.12304>.
- Klimkowska, K. (2013) *Orientacja na sukces zawodowy studentów kończących studia translatorskie*. Lublin: UMCS.
- Klimkowska, K. and Korczyński, M. (2015) 'Professional success of polish emigrants in Great Britain and their educational activity', *Journal of Modern Science*, 27(4), pp. 437–462.
- Kozielecki, J. (1989) 'Towards a theory of transgressive decision making: Reaching beyond everyday life', *Acta Psychologica*, 70(1), pp. 43–63. Available at: [https://doi.org/10.1016/0001-6918\(89\)90058-9](https://doi.org/10.1016/0001-6918(89)90058-9).
- Kozielecki, J. (2007) *Psychotransgresjonizm. Nowy kierunek psychologii*. 2nd edn. Warszawa: Żak.
- Kruk, E. (1992) 'Psychological and structural factors contributing to the disengagement of noncustodial fathers after divorce', *Family & Conciliation Courts Review*, 30(1), pp. 81–101. Available at: <https://doi.org/10.1111/j.174-1617.1992.tb01270.x>.
- Kucharski, R. (2010) *Perspektywy stosowania w Polsce opieki wspólnej*. Warszawa: Fundacja Akcja.
- Lashewicz, B. et al. (2018) 'Fathers Raising Children with Autism Spectrum Disorder: Stories of Marital Stability as Key to Parenting Success', *Issues in Mental Health Nursing*, 39(9), pp. 786–794. Available at: <https://doi.org/10.1080/01612840.2018.1466943>.
- Leary-Joyce, J. (2012) *Psychologia sukcesu*. Translated by J. Sawicki. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Lehr, R. and MacMillan, P. (2001) 'The Psychological and Emotional Impact of Divorce: The Noncustodial Fathers' Perspective', *Families in Society*, 82(4), pp. 373–382. Available at: <https://doi.org/10.1606/1044-3894.186>.
- Maccoby, E.E., Depner, C.E. and Mnookin, R.H. (2013) 'Custody of children following divorce', in E.M. Hetherington and J.D. Arasteh (eds) *Impact of Divorce, Single Parenting and Stepparenting on Children: A Case Study of Visual Agnosia*. New York: Psychology Press, pp. 91–116. Available at: <https://doi.org/10.4324/9781315799711>.
- Matthijs, K. (2009) *Bevolking: wie, wat, waar, wanneer?* Leuven: Acco.

- Melosik, Z. (2006) *Kryzys męskości w kulturze współczesnej*. 2nd edn. Kraków: Impuls.
- Meulemann, H. (2001) 'Life Satisfaction from Late Adolescence to Mid-Life The Impact of Life Success and Success Evaluation on the Life Satisfaction of Former Gymnasium Students Between Ages 30 And 43', *Journal of Happiness Studies*, 2(4), pp. 445–465. Available at: <https://doi.org/10.1023/A:1013990011655>.
- Meyer, D.R., Cancian, M. and Cook, S.T. (2017) 'The Growth in Shared Custody in the United States: Patterns and Implications', *Family Court Review*, 55(4), pp. 500–512. Available at: <https://doi.org/10.1111/fcre.12300>.
- Miles, M.B. and Huberman, A.M. (2000) *Analiza danych jakościowych*. Translated by S. Zabielski. Białystok: Trans Humana.
- Mółka, J. (2020) *Drogi życiowego sukcesu. Perspektywa pedagogiczna*. Kraków: Akademia Ignatianum.
- Moustakas, C.E. (2001) *Fenomenologiczne metody badań*. Translated by S. Zabielski. Białystok: Trans Humana.
- Nielsen, L. (2018) 'Joint versus sole physical custody: Outcomes for children independent of family income or parental conflict', *Journal of Child Custody*, 15(1), pp. 35–54. Available at: <https://doi.org/10.1080/15379418.2017.1422414>.
- Ostrouch-Kamińska, J. (2004) *Nieuchwytnie. Relacje matek i córek w codzienności*. Olsztyn: UWM.
- Parker, B. and Chusmir, L.H. (1992) 'Development and Validation of a Life-Success Measures Scale', *Psychological Reports*, 70(2), pp. 627–637. Available at: <https://doi.org/10.2466/pr0.1992.70.2.627>.
- Paruzel-Czachura, M. (2011) 'A sense of success, perception of economic crisis and the form of occupational activity', *Polish Psychological Bulletin*, 42(3), pp. 140–149. Available at: <https://doi.org/10.2478/v10059-011-0019-5>.
- Rubacha, K. (2003) 'Budowanie teorii pedagogicznych', in Z. Kwieciński and B. Śliwowski (eds) *Pedagogika. Podręcznik akademicki*. Warszawa: PWN, pp. 59–68.
- Shim, S. et al. (2009) 'Pathways to life success: A conceptual model of financial well-being for young adults', *Journal of Applied Developmental Psychology*, 30(6), pp. 708–723. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2009.02.003>.
- Singer, A. (2008) 'Active parenting or Solomon's justice? Alternating residence in Sweden for children with separated parents', *Utrecht Law Review*, 4(2), p. 35. Available at: <https://doi.org/10.18352/ulr.64>.
- Sodermans, A.K., Matthijs, K. and Swicegood, G. (2013) 'Characteristics of joint physical custody families in Flanders', *Demographic Research*, 28, pp. 821–848. Available at: <https://doi.org/10.4054/DemRes.2013.28.29>.
- Spruijt, E. and Duindam, V. (2009) 'Joint Physical Custody in The Netherlands and the Well-Being of Children', *Journal of Divorce & Remarriage*, 51(1), pp. 65–82. Available at: <https://doi.org/10.1080/10502550903423362>.

- Sriram, R. and Sandhu, G.K. (2013) 'Fathering to Ensure Child's Success: What Urban Indian Fathers Do?', *Journal of Family Issues*, 34(2), pp. 159–181. Available at: <https://doi.org/10.1177/0192513X12461136>.
- Stojanowska, W. and Baum, M. (2000) *Władza rodzicielska pozamałżeńskiego i rozwiedzionego ojca. Studium socjologiczno-prawne*. Warszawa: Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej.
- Ullrich, S., Farrington, D.P. and Coid, J.W. (2007) 'Dimensions of DSM-IV personality disorders and life-success', *Journal of Personality Disorders*, 21(6), pp. 657–663. Available at: <https://doi.org/10.1521/pedi.2007.21.6.657>.
- Ullrich, S., Farrington, D.P. and Coid, J.W. (2008) 'Psychopathic personality traits and life-success', *Personality and Individual Differences*, 44(5), pp. 1162–1171. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.paid.2007.11.008>.
- Urbaniak-Zajac, D. and Kos, E. (2013) *Badania jakościowe w pedagogice. Wywiad narracyjny i obiektywna hermeneutyka*. Warszawa: PWN (Wykłady z Pedagogiki).
- Wallerstein, J.S. and Kelly, J.B. (1980) *Surviving the breakup how children and parents cope with divorce*. New York, NY: Basic Books.
- Werner, E.E. and Smith, R.S. (2001) *Journeys from childhood to midlife: risk, resilience, and recovery*. Ithaca, New York: Cornell University Press (Cornell paperbacks).

